

SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ

Tanulmányok:

1968-ban érettségiztem Budapesten. Ugyanebben az évben megkezdtem az egyetemi tanulmányaimat a szegedi József Attila Tudományegyetemen történelem-francia szakon, 1973-ban diplomáztam. 1977-ben beiratkoztam az ELTE hároméves levéltár kiegészítő szakára, amit 1979-ben fejeztem be.

1977-ben védtem meg a doktori disszertációm az ELTÉN, melynek tárgya francia középkori gazdaságtörténeti téma volt.

1979-ben részt vettem a Francia Levéltári Igazgatóság három hónapos posztgraduális tanfolyamán Párizsban.

1989-ben Liverpoolban, 1999-ben Párizsban vettem részt egy-egy hónapos levéltári tanfolyamokon.

2004-2007 között folytattam PhD-tanulmányokat az ELTÉN a történelem segédtudományai történeti program keretében. 2008-ban védtem meg az Informatika a levéltárban című disszertációm. A doktori címet summa cum laude minősítéssel kaptam.

Karrier:

1975 januárjában léptem az Országos Levéltár állományába, kezdetben segédlevéltárosként, majd levéltárosként dolgoztam, 1979-1999 között a Reprográfiai Osztály vezetője voltam. Feladatom elsősorban a levéltári mikrofilmezés szervezése, irányítása és fejlesztése, valamint a filmtár gyarapítása és feldolgozása volt. A témában számos kiadványom jelent meg, többek között a Nemzetközi Levéltári Tanács kézikönyveként 1989-ben publikált Manual of Archival Reprography című mű.

1988 óta foglalkozom a levéltári informatika kérdéseivel, a tárgykörben szintén számos publikációm jelent meg. A terveim alapján és a közreműködésemmel született meg először a filmtár, majd az Országos Levéltár teljes anyagát fond- és állagszinten feldolgozó nyilvántartó program (Fond-X) ami 2005-ig volt az intézmény működő programja.

1999 és 2004 között főigazgató-helyettes voltam, állományvédelmi, reprográfiai és az informatikai ügyek tartoztak a reszortomhoz. Ekkor ismerkedtem meg közelebbről állományvédelmi szakmai kérdésekkel.

2004-től 2009-ig főigazgatói tanácsadó voltam. Ezen időszak alatt készült el szerkesztői vezetésem alatt a Levéltári kézikönyv, ami a mai magyar levéltártudomány és levéltári gyakorlat ismereteit foglalja össze. A kiadvány idén szeptemberben jelent meg az Országos Levéltár és az Osiris Kiadó gondozásában.

Nemzetközi levéltári szervezetek munkájában 1981 óta veszek részt. A Nemzetközi Levéltári Tanács számos testületében voltam tag, illetve töltöttem be különböző funkciókat, a legfontosabb talán a Reprográfiai Bizottság volt, melynek 1981-1992 között tagja, illetve titkára voltam. 2006-tól kezdve a ma-

gyar levéltárakat képviselem az Európai Tanács által felállított Európai Levéltári Szakértői Bizottságban.

2004 óta tagja vagyok a kulturális és oktatási miniszter tanácsadó szerveként működő Levéltári Kollégiumnak, 2008 eleje óta pedig a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Kollégiumának.

2009 március 1-je óta vezetem az Országos Levéltár Állományvédelmi Főosztályát.

1999-ben Pauler Gyula-díjat kaptam, 2005-ben elnyertem a főtanácsosi címet, idén augusztusban pedig Széchényi Ferenc-díjjal tiszteltek meg.

1998 óta tanítok az ELTÉn levéltári informatikát, reprográfiát és nemzetközi levéltári kapcsolatok történetét.

Közel 35 éves levéltárosi pályafutásom alatt több területen végeztem tudományos kutatásokat, ezek eredményeit több mint hatvan publikációban jelentettem meg. Számos művem látott napvilágot külföldön, idegen nyelvre fordítva, tudomásom szerint nyolc nyelven jelentek meg a munkáim. A publikációim jegyzékét külön listán mellékelem.

Idegennyelvismeret:

Franciából felsőfokú, angolból és németből középfokú nyelvvizsgám van. Franciául és angolul folyékonyan beszélek, a német tudásom passzív.

Budapest, 2009. szeptember 25.

Körmendy Lajos
1119 Budapest, Estike u. 1.

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

1. Proveniencia, pertinencia, nemzetközi levéltári jogviták (Levéltári Szemle, 1979/3, 671-684. old.)
2. A levéltári reprográfia Magyar Országos Levéltárban (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Levéltári Szekció füzetek 2, 1982, 20-24. old.)
3. Le microfilmage de complément (Actes de la XXIIe Conférence internationale de la Table Ronde des Archives, Paris 1983, 28-42. old.)
4. A Magyar Országos Levéltár anyagáról készült mikrofilmek a filmtárban - tematikai alapleltár [Társszerző: Spekner Enikő.] (Levéltári leltárak 81. kötet, Budapest 1983, 1-379. old.)
5. A "La Gazette des archives" c. folyóirat 1983. évi évfolyama (Levéltári Szemle, 1985/3, 62-66. old.)
6. Mikrofilm vagy mikrofiche? (Levéltári Szemle, 1986/1, 47-49. old.)
7. Projets bilatéraux et internationaux d'échange d'archives au moyen de la reprographie (Archivum XXXII, München 1986, 253-272. old.)
8. Using Microfiche in Archives [Társszerző: Ted Powell.] (International Council on Archives, CRA Bulletin, No. 3, Madrid 1986, 51-54. old.)
9. Levéltárosi benyomások Észak-Amerikában (Levéltári Szemle, 1986/4, 81-86. old.)
10. A Gazette des archives 1984. évi évfolyama (Levéltári Szemle, 1987/1, 63-67. old.)
11. A másolatgyűjtemények adatvisszakereső rendszere (Levéltári Közlemények, 58/1-2. 1987, 141-146. old.)
12. Informacionno-Trszesa Szisztéma na Kolekcite ot kopja na dokumenti [A 11-es bolgár fordítása.] (Arhiven prezleg, 1991/2 Szófia, 15-20. old.)
13. A La Gazette des archives c. folyóirat 1985. évfolyama (Levéltári Szemle, 1988/1, 67-71. old.)
14. A XI. nemzetközi levéltári kongresszusról [Társszerző: Lakos János.] (Levéltári Szemle, 1989/1, 57-69. old.)
15. A Gazette des Archives 1986-1987-es évfolyamai (Levéltári Szemle, 1989/1, 81-87. old.)
16. Manual of Archival Reprography [szerzőség és szerkesztés; társszerzők: James A. Keene, Ted F. Powell, Georges Weill.] (International Council on Archives, Handbook Series 5, München, Saur Verlag 1989, 1-223. old.)
17. Számítógépes adathordozók és adatok archiválása. Nemzetközi tapasztalatok 1983-1988 (Levéltári Szemle, 1990/2, 15-26. old.)
18. Számítógépes adathordozók és adatok archiválása. Nemzetközi tapasztalatok [Azonos az előzővel.] (Levéltári módszertani füzetek 13. szám, UMKL 1992, 101-109. old.)
19. Gondolatok a számítógépről, a felelősségről és a szakmáról (Levéltári Szemle, 1990/3, 11-14. old.)
20. A La Gazette des archives c. folyóirat 1988-as évfolyama (Levéltári Szemle, 1991/1, 79-83. old.)
21. A levéltárak finanszírozása. Beszámoló a levéltárak 28. kerekasztal-konferenciájáról (Levéltári Szemle, 1992/1, 77-80. old.)
22. A "Gazette des archives" 1989-1990-es évfolyamai (Levéltári Szemle, 1992/2, 80-84. old.)
23. Nemzetközi levéltári kapcsolatok Európában 1981-1991 (Levéltári Közlemények, 63/1-2. 1992, 97-109. old.)

24. Microfilm Equipment used by Archives (Janus, 1993.1, 111-119. old.)
25. Beszámoló a III. Európai Levéltári Konferenciáról (Levéltári Szemle, 1993/3, 58-62. old.)
26. Egy új levéltár tervezett reprográfiai rendszere (Kép- és Hangtechnika, 1993/2, vol. XXXIX., 41-45. old.)
27. Az optikai lemez levéltári alkalmazása (Levéltári Szemle, 1994/2, 29-32. old.)
28. A La Gazette des archives c. folyóirat 1991-es évfolyama (Levéltári Szemle, 1994/3, 74-78. old.)
29. A levéltári irat értéke és az iratértékelés (Levéltári Szemle, 1994/4, 34-44. old.)
30. Mentalité-identité d'archiviste et l'état de la profession en Hongrie (Cahiers d'études hongroises 6/1994, Sorbonne Nouvelle Paris III - CIEH, 259-267. old.)
31. Gondolatok a magyar levéltárosi mentalitás és identitás változásairól 1945-1995 [A 30-as bővített magyar változata.] (Levéltári Szemle, 1996/1, 33-43. old.)
32. A levéltár mikrofilmtára és reprográfiai műhelye (A Magyar Országos Levéltár - levéltárismertető, szerk. Lakos János, Budapest 1996, 202-215. old.)
33. Schriftgutbewertung. Anmerkungen zur aktuellen Diskussion aus ungarischer Sicht [A 29-es rövidített német változata.] (Archivalische Zeitschrift 79. Band, Böhlau Verlag 1996, 65-78. old.)
34. Guide introductif à l'utilisation des archives hongroises pour la période contemporaine (XXème siècle) [Társszerző: Paul Gradwohl.] (Construction de la mémoire du XXème siècle en Hongrie: Sortir de l'image du peuple victime de l'injustice des grandes nations, Centre interuniversitaire d'Études hongroises, Paris 1997, 1-93. old.)
35. A Nemzetközi Levéltári Tanács XIII. kongresszusa – Peking, 1996. szeptember 1-7. (Levéltári Szemle, 1997/2, 39-47. old.)
36. Programmes de coopération internationale des archives en Europe. Un bilan [A 23-as francia eredetije.] (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderband 2 1996, 13-39. old.)
37. The Hungarian Archives in Transition (INSAR, European Archives News, No. 4, Winter 1997-98, 7-8. old.)
38. The Concept of an Open and Flexible Archival Information System (Miscellanea in honorem Caroli Kecskeméti, Archives et bibliothèques de Belgique, Bruxelles 1998, 273-287. old.)
39. Egy nyitott és rugalmas információs rendszer koncepciója [A 38-as bővített magyar változata.] (Levéltári Szemle, 1999/1, 3-13. old.)
40. Database and Finding Aids – an Integrated System (Atlanti No. 9, International Institute for Archival Science, Maribor 1999, 105-109. old.)
41. Historical Challenges and Archivist's Responses. Hungary, 1945-2000 [A 31-es bővített angol változata.] (Archivum XLV, München 2000, 41-52. old.)
42. A levéltári leírás szabványosítása – nemzeti és regionális hagyományok. (Levéltári Szemle, 2000/4, 41-51. old.)
43. Standardizovanie opisu archívnej jednotky; odborný nástroj v kontexte národnej a regionálnej tradície [A 42-es szlovák fordítása.] (Slovenská archivistika, XXXV, 2000/2 Bratislava, 222-235. old.)
44. A levéltárak helye az információs társadalomban, a levéltári anyag informatikai feldolgozása [Társszerzők: Cseh Gergő Bendegúz, Németh István, Rádi Péter, Reisz T. Csaba, Szőke Zoltán.] (Levéltári Szemle, 2001/1, 4-36. old.)
45. Privatisation and Archives (Comma, 2001.1-2, 85-89. old.)
46. Strategic IT Decisions in the National Archives of Hungary (Archives in the New Age, The Strategic Problems of the Automation of Archives, Warsaw 2002, 111-116. old.)

47. Digitalizálás a levéltárakban [Társszerzők: Cseh Gergő Bendegúz, Rácz György.] (Levéltári Szemle, 2002/3, 3-18. old.)
48. The Information System of the National Archives of Hungary [A 38-as módosított változata.] (The Digital Infrastructure of the Archive, Workshop in Umea and Sandslan 15-19 May 2000, SCRIPTUM NR 50, Reports From The Research Archives at Umea University, 124-138. old.)
49. Kesk-Euroopa arhiivide koostöö Ungari vaatekohast [Levéltári együttműködés Közép-Európában magyar szemszögből nézve.] (TUNA 2/2003, 148-151. old.)
50. Az elektronikus iratok levéltári archiválása [Társszerzők: Baracs Tibor, Cseh Gergő Bendegúz, Szőke Zoltán, Vánkosné Tímár Éva.] (Levéltári Szemle, 2003/2, 3-28. old.)
51. Mentalitás és identitás, levéltárak és társadalom – Közép-Európai példák [Az 59-es magyar fordítása.] (Levéltári Szemle, 2003/3, 9-21. old.)
52. Report on the Conference of Central and East European Archives (Archives in the Society, ICA Pre-Congress Meeting – Vienna 2004, Papers of the International Conference Elblag, May 22-24, 2003, edited by W. Stepniak, Warszawa, 280-284. old.)
53. A nem hagyományos levéltári anyagok archiválása [Társszerzők: Albrechtné Kunszeri Gabriella, Czikkely Tibor.] (Levéltári Szemle, 2004/1, 3-38. old.)
54. Archival Legacy and Possible Co-operation Between Central European Archives (Archives in International Context, Sborník Príspevků z mezinárodní konference 29. září – 1. října 2004, Praha, 68-73. old.)
55. Internet és levéltár [Társszerzők: Katona Csaba, Kerekes Dóra, Lakatos Andor.] (Levéltári Szemle, 2005/1, 3-24. old.)
56. Mentalność i tożsamość, archiwa a społeczeństwo – przypadki Europy Środkowej [Az 59-es lengyel fordítása.] (Archeion tom CVI 2003, 207-222. old.)
57. How Can We Co-operate with Other Memory Institution? (Archives among the Memory Institutions, Papers of the International Conference Warsaw, May 28-29, 2004, edited by A. Biernat and W. Stepniak, Warszawa, 174-180. old.)
58. Jak možna štvprajúvati z insimi insztitucijami pamjati? [Az 57-es ukrán fordítása.] (Arhivi Ukraini, 4-6/2004, 44-49. old.)
59. Mentality and Identity, Archives and Society: Central European Cases (Comma, 2004.3-4, 103-112. old.)
60. Les archives hongroises au début du 21e siècle : efforts de modernisation (Archives et Bibliothèques de Belgique, 76/1-4 (2005), 215-242. old.)
61. A levéltárak filozófia- és funkcióváltozásai a 20. és 21. század fordulóján (Levéltári Szemle, 2006/2, 4-13. old.)
62. Changes in the Archives' Philosophy and Functions at the Turn of the 20th/21st Centuries [A 61-es módosított változata.] (Archival Science [2007] 7, 167-177. old.)
63. Levéltári kézikönyv [szerzőség és szerkesztés] (Osiris Kiadó/Magyar Országos Levéltár, Osiris kézikönyvek, Budapest 2009, 1-786. old.)

INTÉZMÉNYI FEJLESZTÉS KONCEPCIÓ

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR, 2010-2014

A Magyar Országos Levéltár az ország nemzeti levéltára, szerepe felelősségteljes és tiszteletet parancsoló, a feladatköre rendkívül szerteágazó. Egy néhány oldalas koncepcióban nem lehetséges minden kérdésre egyforma súllyal kitérni, vagy több problémakört részletesen kifejteni. Ezért az alábbi sorokban csak a legfontosabb kérdésekben vázolom fel az elképzeléseimet.

Intézményünk a Magyarországon őrzött levéltári anyag kb. 21%-a fölött diszponál, a levéltári törvény által deklaráltan a magyar levéltárak között primus inter pares, azaz több területen vezető szerepe van, ezért a felelőssége is nagy. Különösen így van ez napjainkban, amikor – ahogy ezt a Szolgáltató levéltár c. koncepció is hangsúlyozza – paradigmaváltás korában élünk. Mivel a paradigmaváltást minden tekintetben áthatja az informatika, ez a faktor a koncepciómban központi szerepet játszik. Azt azonban szeretném hangsúlyozni, hogy az informatika csak akkor „működik”, ha szilárd szakmai alapokra épül, ugyanis önmagában soha nem hoz létre új értékeket, hanem „csak” a meglévő adatok, információk korábban elképzelhetetlen kombinálásával és kommunikálásával sokszorozza meg azok hatásfokát. Tehát először mindig szakmai alapokat kell létrehozni vagy megszilárdítani, és ennek birtokában lehet alkalmazni az új technológiát, ami természetesen nem egyszerű feladat.

Informatika

Informatikai koncepció és követelményrendszer

Az elmúlt évtized beruházásainak köszönhetően az Országos Levéltár jó informatikai infrastruktúrával rendelkezik, ami természetesen nem jelenti azt, hogy ne lenne szükséges az állandó fejlesztés. A tapasztalatok arra mutatnak, hogy intézményünk a következő években is megkapja az ehhez szükséges pénzügyi fedezetet.

A fejlesztések akkor hatásosak, ha átfogó közép- és hosszútávú (5-10 éves) tervek alapján történnek. Véleményem szerint az Országos Levéltárnak a lehető leghamarabb nagy szüksége van egy átfogó informatikai koncepcióra és követelményrendszerre. Ez ilyen dokumentumnak tartalmaznia kell az informatikai prioritásokat, követelményeket és szabványokat. Enélkül a drága beruházások, a legnagyobb erőfeszítéssel létrehozott adatbázisok, milliós digitális képállományok hatásfoka is alacsony. Egy példa: az Országos Levéltár honlapján az adatbázisok 10 felületen érhetők el – a számuk ennél nagyobb, legalább 24 adatbázisról van szó –, amelyek csak kis mértékben vagy egyáltalán nem illeszkednek egymáshoz, eltérő az adatstruktúrájuk, az adatformátumuk és az alkalmazói szoftverük. (Nem elhanyagolható kérdés, hogy ezen adatformátumok közül többet a nemzetközi szakirodalom nem ajánlja, mert nem nyílt kódúak, nem platformfüggetlenek stb., ez a jövőben még komoly gondokat okozhat.) Ha nem lesz egy átfogó koncepció és követelményrendszer, amit a levéltár érvényesít, akkor az újabb és újabb projektekkel csak rosszabb lesz a helyzet. Az informatika hatalmas integráló ereje nem érvényesülhet széttagolt adatállományokkal! Nyilvánvaló, hogy nem lehet és nem is szükséges összekötni az összes adatállományt (pl. magyar állami szervek adatbázisát és a Batthyány-levelezést), de a levéltári iratokat leírók többsége integrálható lenne! Ehhez – az említett koncepció és követelményrendszer részeként – megfelelő szabványokat kell kidolgozni.

Levéltári anyag leírása, adatbázisépítés

Az Országos Levéltár régi iratanyaga – elődeinknek köszönhetően – bőségesen ellátott segédletekkel. Nagyon helyes az a törekvés, hogy a meglévő segédleteket elektronikus formában is hozzáférhetővé tegyük, de nem mindegy, hogy hogyan történik ez az elektronizálás. A jelenlegi gyakorlat, a meglévő segédleteket képi digitalizálása, és esetlegesen OCR-rel való feldolgozása (szövegfájlá alakítása) csak minimumnak tekinthető, arra kellene törekedni, hogy a segédletekben lévő adatokat adatbázissá szervezzük, elsősorban az E-Archívumba integrálva. Én az E-Archívumot tekintem az intézmény alap-adatbázisának, ez a tartalomszolgáltatás legfontosabb része. Nagyon fontos célkitűzésem lenne, hogy 2014-re minden fondról és a lehető legtöbb állagról készüljön – és az E-archívumba kerüljön – egy szabványos leírás.

Az adatbázisok a digitális iratmásolatok metaadatainak is tekinthetők, és mint ilyenek az információs rendszer fontos elemei. Ezért arra törekednék, hogy a digitális képeknek is a lehető legnagyobb hányadát integráljuk az E-archívumba.

A fentiek az E-Archívum továbbfejlesztését föltételezik. Az új szolgáltatásoknak az E-Archívum nyilvántartási funkciója mellett, attól elkülönülten kell kiépülniük. Ha megvalósulnak az elképzelések, akkor a kutató az internet segítségével egy rendszerben, egy felületről tudja majd elérni a levéltári állományunk alapadatait, az anyag részletesebb leírását és a hozzájuk rendelt képeket.

Digitalizálás

Digitalizálás az utóbbi évtized talán legfontosabb fejleménye a levéltárakban, ez teszi lehetővé, hogy a kutatók az iratokhoz távolról is hozzáférjenek. Országos Levéltár is nagy eredményeket ért el ezen a téren. A digitalizálás esetében is szabványokat és alapkövetelményeket kell megfogalmazni, melyek a fentebb említett informatikai koncepció és követelményrendszer részeit képezhetik. Elsősorban a képfórmátummal (pl. tiff vagy jpeg vagy mindkettő, milyen feltételek mellett) és a metaadatokkal kapcsolatos szabványokat kell elfogadni, másodsorban azokat a szempontokat, ami alapján a digitalizálandó anyag kiválasztása megtörténik. Ennek megfelelően több éves digitalizálási tervet kell készíteni, amelyben megjelöljük azokat az irategyütteseket, amelyek digitalizálására az adott időszakban sor fog kerülni. (Természetesen kellő rugalmassággal, mert váratlan lehetőségek is fölmerülhetnek, mint ahogy azt a nemrég lebonyolított MTI-projekt is bizonyította.)

A digitális képállomány nem tekinthető biztonsági másolatnak, ami nem kis kockázatot jelent hosszú távon. Ezt csökkenthető, ha a digitális másolatok mikrofilmről készülnek, ami viszont bizonyítottan hosszú életű. Éppen ezért én a digitalizálás súlypontját áthelyezném a mikrofilmről történő szkennelésre, ehhez nyilvánvalóan a mikrofilmezési tervet is át kell alakítani.

A mikrofilmen lévő anyakönyvek messze a legkutatottabb irategyüttest jelentik az Országos Levéltárban. A rendkívül intenzíven kutatott filmek elhasználódtak, a karcos filmek pótlása sokba kerül, a nagy kutatóforgalom pedig nagyon leterheli az óbudai kutatóterem személyzetét. Mindezek miatt arra törekednék, hogy ezek az iratok – természetesen a megfelelő kutatási korlátozások betartása mellett – minél hamarabb és minél nagyobb számban digitalizálva legyenek, illetve internetre kerüljenek. Ez ter-

mésztesen feltételezi egy – a már rendelkezőnkre álló elektronikus és hagyományos segédletekből elkészítendő – anyakönyvi adatbázis létrehozását.

E-levéltár

Az Elektronikus Kormányzat Operatív Program keretében elindított elektronikus levéltár jelenti talán a legnagyobb kihívást az Országos Levéltár számára. Itt is sürgős tennivalók vannak. Az e-levéltár létrehozását ismertető 111 oldalas projektjavaslat részletesen taglalja az e-levéltári modellt, a funkcionális és az infrastrukturális követelményeket, az OAIS referenciamodellt, a szolgáltatási modell logikai felépítését, a szoftverarchitektúrát stb. de alig szól a szakmai (levéltári) követelményekről, nyitva hagyja az elektronikus iratok hosszútávú megőrzésére vonatkozó stratégia (emulálás, migrálás stb.) kérdését, nem határoz a formátumokkal kapcsolatban, nem beszél az E-Archívum és az elektronikus levéltár kapcsolatáról, nem tudjuk, hogy milyen szoftver fogja kezelni a rendszerben lévő elektronikus iratokat. Ezen kérdések eldöntéséig semmilyen lényeges feldolgozó munkát nem lehet végezni, sőt nem szabad hozzáfogni az e-levéltár kezelő szoftver tervezéséhez sem! Megítélésem szerint 6-9 hónapon belül le lehet tenni az asztalra egy erre vonatkozó szakmai koncepciót és követelményrendszert, aminek természetesen illeszkednie kell a fentebb említett általános informatikai koncepcióhoz és követelményrendszerhez. Ezzel párhuzamosan fel kell állítani az e-levéltár kezelő szervezeti egységet, és ki kell alakítani Óbudán a megfelelő infrastruktúrát a projektjavaslatban részletezett ütemezéssel.

Mikrofilmezés

Az elmúlt 15 évben átalakult a levéltári mikrofilmezés szerepe, és ehhez a változáshoz az Országos Levéltárnak is alkalmazkodnia kell. A mikrofilmek biztonsági funkciója nem változott, sőt némileg még meg is erősödött a digitális másolatok rohamos térnyerése ellenére, ugyanis mind a mai napig a mikrofilm az egyetlen, nagy tömegben, viszonylag olcsón készíthető, könnyen kezelhető és bizonyítottan hosszú életű levéltári másolat. A mikrofilm állományvédő és kommunikációs funkciója – azaz, hogy a használók számára mikrofilmen tegyük elérhetővé a levéltári iratokat, ezzel egyúttal kivonva az eredeteket a kutatóforgalomból – viszont háttérbe szorult a digitális másolatok és az internet világában. Véleményem szerint ennek megfelelően kell átalakítani az Országos Levéltár mikrofilmezési politikáját, egyeztetve az állományvédelmi és az informatikai stratégiával (konceptióval).

Állományvédelmi szempontból a levéltárak egyik legnagyobb gondja a savas iratok nagy tömege, az 1850-es és 1970-es éve között készült papírok többsége ilyen. A savas iratok megmentésére két alapvető megoldás kínálkozik: a savtalanítás és a másolás. Mivel a savtalanítás nagyon drága, és hatalmas tömegű iratról van szó, elsősorban mikrofilmezésre kell koncentrálnunk: a most filmezett iratok megmaradnak, ha több évtized múlva az eredeti iratok tönkre mennek. (A levéltárosnak nem kell mindenáron az iratok fizikai megőrzésére törekednie – ez például az elektronikus iratok esetén, jelen tudásunk szerint, lehetetlen –, az alapvető cél az iratokon lévő információk megmentése.)

Egy állományvédelmi mikrofilmezési program előfeltétele a savasság miatt legjobban veszélyeztetett iratok felmérése (lásd az állományvédelmi pontnál a statisztikai állapotfelmérést). Ennek ismeretében évekre előretekintve meg lehet határozni a mikrofilmezendő fondokat-állagokat.

A mikrofilmezési stratégiának a fentebb (az informatikai pontnál) említett kommunikációs célokat is ki kell szolgálnia, azaz arra kell törekedni, hogy a digitalizálandó iratok egy jelentős része először mikrofilmre kerüljön.

A fentiek fölvetik azt a kérdést, hogy szükséges-e minden mikrofilmről pozitív másolatot készíteni, a pozitív másolást nem kellene-e szelektíven végezni. Választ erre a kérdésre csak úgy lehet adni, ha több évre visszamenően megvizsgáljuk a kölcsönzött/kutatott mikrofilmek adatait. Előzetes álláspontom szerint azokról a filmekről, melyekről lesz vagy van digitális másolat, nem kell pozitív másolatot készíteni, viszont a többi filmnél a (pozitív) másodpéldány biztonsági funkcióval is bír, tehát szükséges.

Állományvédelem

Az állományvédelem talán a legfontosabb szakmai munka minden levéltári intézmény életében, hiszen ha az iratok elpusztulnak, vagy ha erősen károsodnak, akkor minden más szakmai munka értelmét veszíti. Hagyományosan magas színvonalú restaurálási és kötészeti munka folyik az Országos Levéltárban, és ezt a tradíciót meg kell őrizni. Az elmúlt évtizedekben a fejlett világban az állományvédelem területén fontos stratégiai váltásra került sor: a hangsúly a restaurálásról-konzerválásról fokozatosan átkerült a megelőzésre. Sok eredmény történt ebben a tekintetben az Országos Levéltárban is, ezt az folyamatot szeretném tovább folytatni.

A legfontosabb állományvédelmi teendőnek a raktári körülmények javítását tartom. Rossz tárolási körülmények vannak a Bécsi kapu téren, de különösen a Hess András téren: a raktárak jelentős része nyáron túl meleg, száraz, túl sok fényt kap, a falak piszkosak, az iratok nem csekély része még mindig nyitott csomókban van elhelyezve. Fontosnak tartanám, hogy folytatódjon a raktárak komplett takarítása, illetve felújítása. Tovább kell folytatni a Bécsi Kapu téren és a Hess András téren a nyári hőmérsékletet elleni védelmet szolgáló beruházásokat (hűtőkörök és fény-, illetve hővédő fóliák felszerelése az ablakokra), mert a kritikus nyári napsütötte órákban ezek több fokkal csökkentik a hőmérsékletet.

Megfelelő intézkedéseket csak hiteles adatok és információ birtokában lehet hozni, ezt szolgálja a raktári monitoring rendszer. A kiépítése megkezdődött, megindult a részletes adatgyűjtés, aminek eredményeként hónapról hónapra egyre több adat akumulálódik. Ezek nyilvántartására ki kell dolgozni egy elektronikus rendszert, melynek segítségével minden egyes raktárról pontos képet kapunk, akár napszakokra, napokra, hetekre vagy évszakokra vonatkozóan. Így pontosan láthatjuk a tendenciákat és a különbségeket felújítás vagy más állományvédelmi beruházás előtt és után.

Az elkövetkezendő két éven belül ismét el kell végezni a holland kollégák által kifejlesztett statisztikai állapotfelmérést, hogy összevethessük az újonnan kapott adatokat a korábbi felmérés eredményével. Ennek ismeretében pontosan láthatjuk majd, hogy milyen állapotban van az állományunk, az eltelt 7-9 év alatt mennyiben változott az állapota, illetve az újonnan beszállított iratok milyen állományvédelmi kérdéseket vetnek fel.

A levéltári iratok savtalanításával kapcsolatban két évvel ezelőtt komoly vizsgálat folyt, melynek eredményeiről egy összefoglaló tanulmány született. Bár én a mikrofilmet tekintem a savas iratok megmentése elsődleges eszközének, a mindenképpen eredetiben megőrzendő irategyüttesek esetében a

savtalanítás jelenti a megoldást. A vizsgálati eredmények birtokában nagyobb kockázat nélkül vághatunk bele kisebb savtalanítási projektekbe, amire vélhetően pályázati kiírások teremtenek lehetőséget.

Az Országos Levéltár 2005-ben adta ki a közlevéltáraknak szóló Állományvédelmi Ajánlást, ami heves vitákat váltott ki. Az elmúlt 4 évben a gyakorlatban láthattuk az ajánlás erős és gyenge pontjait, ami – az idő múlásán túl – mindenképpen szükségessé tesz egy revíziót. Az OKM Levéltári Kollégiuma vezetőjeként kezdeményezném a revíziót.

Az állományvédelmi célok eléréséhez meg kell nyerni a dolgozókat, bővíteni kell az ismereteiket, és ennek legjobb eszköze az oktatás. Az elmúlt években folytatott rendszeres oktatást a következő években is végezni kell, hiszen egyrészt a személyi állomány fokozatosan cserélődik, másrészt a tanultakat fel kell frissíteni, harmadrészt az új szakmai szempontokat és eredményeket érvényesíteni kell.

Levéltárépítés

Bár nem hiszem, hogy az elkövetkezendő 5 évben lényegesen változtathatók az elhelyezési körülményeink, a lassan betelő raktárak és a néhol tragikusan rossz raktározási körülmények szükségessé teszik, hogy felkészüljünk a bővítésre. Hosszabb távon reális lehetőségnek a Hess András téri épület feladását – néhány évtized alatt az itt őrzött iratok számottevő része biztosan tönkre menne –, másrészt az óbudai épületünk bővítését látom. Kitartó lobbizást és előkészítést igényel a döntéshozók meggyőzése, valamint az építés és a költözés előkészítése.

Hasonló megoldást látok az Úri utcai ingatlanunk esetében is: fel kell ajánlani az itteni épületet annak fejében, hogy az Állományvédelmi Főosztályunk költözését berendezkedését Óbudán finanszírozzák.

Szervezeti változások

Az elmúlt másfél évtizedben jelentősen átalakult az Országos Levéltár szervezete: a régi (és merev), iratokhoz kapcsolódó szakmai szervezeti struktúrától eltávolodva egy rugalmasabb funkcionális szerkezet körvonalazódott. Funkcionálisnak nevezem az olyan felépítést, amikor egy adott feladatkört végző szakmai szervezet tevékenysége több anyagőrző osztály munkáját és iratait érinti. Korábban csak a Reprográfiai és az Állományvédelmi Főosztály volt ilyen funkcionális szervezet, manapság már ide sorolható a VII., a IX., a XV. és a XVI. főosztály is. Az irányt jónak tartom, és lényegesen nem változtatnék a mostani szerkezeten egy dolog kivételével: arra törekednék, hogy a periódus végére felálljon egy új módszertani és oktatási főosztály, amit a könyvtárosok mintájára nevezhetünk Levéltári Intézetnek.

Az Ltv. 17. § (2) bekezdésének a) pontja és a 10/2002. sz. NKÖM miniszteri rendelet a szakmai ajánlások és egyéb segédanyagok kidolgozását és közzétételét az Országos Levéltár, illetve az OKM Levéltári Kollégiumának hatáskörében határozza meg. A levéltárosok/kezelők felsőfokú és középfokú képzésével kapcsolatos teendőket pedig az Ltv. 17. § (2) bekezdésének i) pontja sorolja az Országos Levéltár feladatai közé. Az általános jogi háttér adott, az Országos Levéltár a jelenlegi szervezeti struktúrájában nemigen tud eleget tenni ezen feladatainak.

A módszertani feladatok tekintetében a közlevéltárak szakmai munkáját meghatározó, az egyöntetűség irányába ható szakmai ajánlások és egyéb segédanyagok (útmutatók, mintamunkák, példatárak) kidolgozása és kiadása lenne az intézet egyik fontos feladata. Ami pedig az oktatást illeti, a következőképpen képzéseket kellene folytatni: 1) felsőfokú levéltáros (posztgraduális); 2) felsőfokú segédlevéltáros; 3) középfokú levéltári kezelői; 4) középfokú irattári kezelői.

Az intézetben főállásban csak 4-5 munkatárs dolgozna, akik irányítanának és szerveznének. A tényleges módszertani munkát a Levéltári Kollégium által meghatározott témákra felállítandó szakmai bizottságok végeznék, melyeknek ex officio tagja lenne az intézet vezetője, esetleg az egyik referense is. A bizottságokba mindig az adott kérdéskör legkiválóbb képviselői kerülnének a magyar levéltárakból. A Levéltári Kollégium keretén belül hasonló tevékenység már eddig is folyt, azonban elég rossz határfokkal, mert a bizottsági tagok "maradék idejükben" végezték a rájuk bízott munkát. Az új felállásban a munkaadó levéltárak mintegy "kikölcsönöznék" a bizottsági munkára felkért munkatársukat, azaz beleegyeznének abba, hogy a munkaidejének tekintélyes részét a módszertani feladatra fordíthassa egy meghatározott időszakban.

Módszertani kutatások

Az Országos Levéltárnak magának is égető szüksége lenne módszertani kutatásokra. Az előzőekben említettem, hogy az intézmény raktárai hamarosan betelnek, újabb férőhelyre lenne szükségünk. Az igény jogos, de a levéltárosok részéről is sok a teendő, ezt viszont a társadalom várja el tőlünk – joggal. Nem vagyok biztos abban, hogy évente átlag több mint egy kilométernyi maradandó értékűnek tekintett iratot kell behoznunk. A kollégáim elmondása szerint a központi kormányzatszerveknél keletkezett iratanyag gyakran 20-50%-át tekintik maradandó értékűnek, ami nemzetközi összehasonlításban kiugróan magas mérték! Ez olyan mennyiség, amit nem is tudunk megnyugtató módon feldolgozni! Tudomásom szerint az utóbbi években nem folyt komoly vizsgálat az iratok értékelésével kapcsolatban, és nem készült egy olyan módszertani útmutató, ami megkönnyítené a levéltárosok dolgát e tekintetben. Az egyik első feladatnak – amivel nem is kellene megvárni a Levéltári Intézet felállítását – egy ilyen iratértékelési-selejtezési útmutató kidolgozását tekintem, ami jó esélyt adna arra, hogy csökkentsük a behozandó iratok mennyiségét. Azt sem tartom ördögtől eredőnek, hogy a már beszállított, őrzött iratok értékét vizsgáljuk felül egyes fondoknál, és ahol ez lehetséges, ott selejtezzünk.

Illetékességi gyűjtőterületi munka

A gyűjtőterületi munkát elsősorban a fentebb leírt módszertani munkákkal segíteném, ami megkönnyítené a szerveket ellenőrző levéltárosok munkáját: az iratkezelési szabályzatok és irattári tervek véleményezését, valamint az iratátvételek előkészítését és lebonyolítását. Nem utolsósorban jó együttműködésre törekednék az Kormányzati Iratkezelési Felügyelettel az iratkezeléssel és ügyvitellel összefüggő szabályozási, szabványosítási feladatokban. Ez a közlevéltárak, így az Országos Levéltár érdeke is, mert a megfelelően kezelt irattárak maradandó értő része végül hozzánk kerül.

Oktatás, továbbképzés

Az oktatás kérdését már részben érintettem. Mivel nagyon lényegesnek tartom az intézményünkben dolgozó levéltárosok és kezelők minél jobb képzettségét, támogatnám a rendszeres belső továbbkép-

zést. A már jól működő rendszeres állományvédelmi oktatást tovább folytatnám, de ki lehetne ezt egészíteni informatikai és nyelvoktatással is. Az általános jelentőségű módszertani útmutatókat belső tanfolyamokon ismertetném meg az érintett munkatársakkal.

Az Országos Levéltárban van egy jól működő, irattárosi, kezelői és segédlevéltárosi kört érintő oktatási tevékenység. Ennek pozitív értékeit megőrizném, a továbbfejlesztést pedig rábíznom a felállítandó Levéltári Intézetre.

Nemzetközi kapcsolatok

A korábbi évtizedekben a nemzetközi kapcsolatok kereteit elsősorban bilaterális együttműködések és a Nemzetközi Levéltári Tanács különböző szervezeteti jelentették. Már azonban a kapcsolatok struktúrája és jellege is megváltozott. Az általános bilaterális (rutin)kapcsolatok háttérbe szorultak. Természetesen elképzelhető jól működő kapcsolat két ország között, de ilyenek ma már elsősorban konkrét projektek köré szerveződnek. Ezeknél nagyobb jelentőségűek a regionális, illetve a multilaterális kapcsolatok, és ezek is elsősorban projektorientáltak. Rendkívül nagy tér kínálkozik az együttműködésre, ha az Országos Levéltár kész résztvenni közös projektekben, aminek viszont alapfeltétele a megfelelő szakmai háttér. A projektek nagy részét ma már az informatika köré szervezik, egy megfelelő informatikai stratégiával és szervezeti háttérrel (E-iratok) rendelkező Országos Levéltár jó eséllyel tudna bekapcsolódni különböző projektekbe.

A Nemzetközi Levéltári Tanács sajnálatos módon elveszítette a szakmai integráló erejét, és a helyét – leglábbis a kontinensünkön – különböző európai szervezetek vették át. Rengeteg pályázati lehetőséget és kooperációt kínálnak az unió szervezetei, mint például az EAG, azaz az Európai Levéltári Szakértői Bizottság. Ennek évek óta tagja vagyok, és tudom, hogy belül több projektcsoporthoz alakult, melyek munkájában a jövőben részt kellene vennünk.

Az együttműködést nem szabad csak az informatikára korlátozni. Erre jó példa a Finn Nemzeti Levéltár által szorgalmazott új állományvédelmi fórum, mely az uniós államok nemzeti levéltáraiból a szakvezetőket tömöríti.

Public Relation

A levéltárak PR-politikája egyre fontosabb szerepet kap a fejlett világ levéltáraiban. Az Országos Levéltár sokat fejlődött ezen a téren az elmúlt pár évben, egymást érték a sikeres rendezvények: „levéltári éjszaka”, Kulturális Örökség Napok stb., én ezt a törekvést határozottan támogatom. Két területen látok sok fejlődési lehetőséget.

Az egyik a családkutatókat, ezt a „nehezen kezelhető” csoportot érinti, akikkel jó kapcsolatot lehet kialakítani, mint ahogy ezt sok nyugat-európai példa is bizonyítja. Az idén nyáron rendezett genealógiai tárgyú konferenciát jó kezdetnek tekintem, és a siker arra utal, hogy a családkutatók részéről is fennáll a fogadókészség. Jobb tájékoztatás, ismeretterjesztő rendezvények, népszerű kiadványok, oktatási anyagok jelenthetik azokat a PR-eszközöket, melyekkel meg tudjuk nyerni magunknak ezt a kutatói csoportot.

A másik fejlesztendő területet a kiállítások jelenthetik. Az Országos Levéltár eddig is rendezett színvonalas kiállításokat, ezek azonban csak nagyon kevés emberhez jutottak el, és a háttéranyagok sem volt mindig megfelelőek: a laikus látogatók érdeklődését nemigen keltették fel, illetve kevés volt a kiállított tárgyakhoz fűződő háttérinformáció. Véleményem szerint jól kiválasztott témájú, jól előkészített (bővebb magyarázatokkal ellátott) kiállítások rendezésével sokkal több érdeklődőt vonzanánk. Elegendhetlen eszköz ehhez az internet, ahol a kiállításainkat virtuális formában tudnánk megjeleníteni. Igaz, hogy így az a „veszély” fenyegetne bennünket, hogy sokkal többen szeretnék a valódi kiállítást megnézni, ami valóban problémát jelentene, ez azonban kellő szervezéssel megoldható.

Budapest, 2009. szeptember 26.

Körmendy Lajos